

ANMELDELSER

INVITATION TIL FEMINISTISK LÆSNING

*Lilian Munk Rösing og Tania Ørum (red.):
Moderne litteraturteori 10: Feminisme, Aarhus
Universitetsforlag, 2012, 217 sider, pris: 198 kr.*

Da Lene Myong Petersen i 2003 anmeldte professor ved Oslo Universitet Irene Iversens da nyudkomne *Feministisk Litteraturteori*, sluttede hun anmeldelsen med ordene: “Forhåbentlig ser vi snart noget tilsvarende på dansk”. 10 år skulle der gå, men så kom den også, antologien *Moderne litteraturteori 10: Feminisme* ved lektor Lilian Munk Rösing og lektor Tania Ørum, begge fra Institut for Kunst og Kulturvidenskab ved Københavns Universitet.

Og at *Feminisme* udgives som bind nummer 10 i en serie, der også omfatter titler som *Narratologi* og *Genre*, er måske også udtryk for en forandring. I 2003 skrev Lene Myong Petersen: “(...) Feministisk litteraturteori er blevet, og bliver fremdeles, mødt med ligegyldighed (i bedste fald) og dæmonisering (i værste fald) fra dele af den etablerede og maskulint dominerede forskningsverden (...)”. At Aarhus Universitetsforlag nu udgiver *Feminisme* må vel tages som udtryk for, at feministisk litteraturteori (endelig) er blevet budt indenfor i varmen også i Danmark.

Og det første der slog mig, da jeg sad med den indbydende bog i hånden – den er trykt på ret kraftigt, let gulligt papir og sat med en velvalgt skrift, Sabon – var faktisk, hvor befriende det for en gangs skyld var at læse på dansk. I en tid, hvor parallelsproglighed har sit eget center på Københavns Universitet, og engelsk er lige ved at være blevet danske akademikers modersmål nummer to, føler man sig næsten som en kætter ved at sige det, men ja – engang i mellem er det bare godt at læse en tekst oversat til dansk. Også selv om man ved, det kan hænde, der går en nuance tabt i translationen.

Feminisme er ikke en omfangsrig bog. Munk Rösing og Ørum har udvalgt syv tekster samt skrevet en fyldig introduktion, og

alle tekster er – undtagen en tekst af Virginia Woolf fra 1929 – skrevet efter 1970. Munk Rösing og Ørum har, fordi det er feministisk litteraturteori og ikke feminisme over en bred kam, det drejer sig om, fundet det rimeligt at afgrænse tidsperspektivet til den periode, hvor den moderne litteraturvidenskab har udviklet sig.

Feministisk litteraturteori hviler, som Munk Rösing og Ørum skriver, på den antagelse, at “forestillinger om kønnet er med til at strukturere de litterære tekster” og at “teksterne (...) er med til at strukturere forestillinger om kønnet”. Feministisk eller kønsorienteret litteraturanalyse er, som Munk Rösing og Ørum også skriver, ikke i sig selv en metode, men en grundlæggende optik, og der er et slægtskab mellem feminismen og poststrukturalismen – begge interesserer sig for magtrelationer – og mellem feminismen og dekonstruktionen – begge retninger har fokus på mand/kvinde-binariteten som et grundlæggende modsætningsforhold i vores kultur. Her i begyndelsen af det 21. århundrede er det karakteristiske, kort fortalt, at feminismen er blevet til et spektrum af feminismer, der med forskellige indfaldsvinkler analyserer forholdet mellem køn og tekst.

Teksterne i antologien er udvalgt med afsæt i Virginia Woolfs essay *Kvinder og fiktion*, der med sin idé om, at store kunstværker er resultatet af en androgyn bevidsthed ifølge Munk Rösing og Ørum foregriber de tre faser, feminismen har gennemløbet, og som Munk Rösing og Ørum har valgt at strukturere deres historiske gennemgang efter: ligestillingsfeminismen, forskelsfeminismen og dekonstruktionen af kønsforskellen.

Munk Rösing og Ørum har med en enkelt undtagelse valgt at præsentere enkelte af milepælene i den angelsaksiske feministiske tradition, og antologien rummer således ikke tekster af hverken franske eller tyske feminister.

Virginia Woolfs essay – der slår én med en friskhed og ligefremhed, der får én til at glemme, at teksten er skrevet for mere end 80 år siden – efterfølges af *Hvem er bange for Virginia Woolf?* af den norske litteraturforsker

Toril Moy. Teksten er introduktionen til genembrudsværket *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (1985), med hvilket Moy lancerede fransk feministisk teori i den engelsksprogede verden og fik sit internationale gennembrud.

De to amerikanske litterater Sandra M. Gilbert og Susan Gubar præsenteres med et afsnit fra *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the 19th-Century Literary Imagination* (1979), som er en af grundstenene i den feministiske litteraturkritik, og den israelske litteraturforsker Shoshana Felman, som er psykoanalytisk inspireret, er repræsenteret med en velskrevet analyse af en novelle af Balzac, *Adieu*.

Felmans analyse, *Kvinder og vanvid: Litteraturvidenskabens falliske fejlslutning* (1993), er et eminent eksempel på, hvordan der kan komme en tankevækkende læsning ud af det, når en tekst, som er blevet læst igen og igen, og fortolket på samme måde, læses med en ny metode, der leder frem til nye pointer.

Som introduktion til queer-teori bringes en tekst af filosofen Judith Butler, *Passing og Queering: Nella Larsens psykoanalytiske udfordring* (1993), samt litteraturforskeren Eve Kosofsky Sedgwicks introduktion til genembrudsbogen *Between Men. English Literature and Male Homosocial Desire* (1985), som udgør et af fikspunkterne i queer-teori.

Den tekst, som udgør undtagelsen og ikke har sine rødder i den angelsaksiske tradition, er også antologiens nyeste, den italienske filosof Adriana Cavareros *Ødipus fejler to gange* (2005). Det er en læsning af den amerikanske poet Muriel Rukeyseres digt *Myth* (1973) om Ødipus' møde med Sfinksen, og efter min mening den mest spændende tekst i samlingen. Måske fordi det lykkes Cavarero, ved at tage livtag med en kanoniseret myte, at kaste et nyt blik på ideen om Manden som det universelle, kønsneutrale subjekt, [Mennesket].

Teksterne i *Feminisme* er som nævnt ikke de nyeste – mange vil nok allerede have læst dem i originaludgaverne – men som introduktion til feltet er udvalget velvalgt. Lidt, men godt. Og med det forbehold, som re-

daktørerne selv tager, at overvægten af teksterne er amerikanske eller engelske, så illustrerer teksterne, hvor bredt feltet er.

Skal jeg sætte en finger på noget, er det, at teksterne præsenteres i én rækkefølge i introduktionen og derefter følger i en anden – det giver ikke mening – men selv med denne skønhedsplet, er *Feminisme* en fin lille udgivelse. En tryksag, som midt i en e-bogs-tid byder trenden trods og alene i kraft af sin fremtræden frister til at blive taget op og læst i.

*Anne Holm, journalist,
cand.mag. i litteraturvidenskab*

DEN SEJLVEDE LEBBE

Jenny Björklund: Lesbianism in Swedish Literature. An Ambiguous Affair. Palgrave Macmillan, 2014. 213 sider. Pris: 532 kr.

“**H**am Gud, han er eddermame svær at få smidt ud”, sang Trille i Jesper Jensens blasfemiske tekst “Øjet” fra 1970, og Björklunds bog har nogenlunde samme budskab; skønt Sverige har gjort enorme fremskridt på LGBTQ-fronten, er lebben som litterær gestalt stadig hjemsogt af hundrede år gamle patologiseringsklicheer.

At få kortlagt homoseksualitet i nordisk litteratur er på mere end høje tid, og alene af den grund må jeg hilse Björklunds bidrag velkommen. Mens vi venter på den store historie, den ultimative Nordiske Queer- og Homolitteraturhistorie, modtager vi med kys-hånd detaljestudier, ikke mindst når de er så velfunderede, velformidlede og professionelle som Björklunds.

Forfatteren er ingen nybegynder, hverken som tekstlæser eller som kvalificeret udfordrer af svensk litteraturhistorie. I 2004 udgav hun sin omfattende ph.d.-afhandling om kvindelige “fyrtilister”, 1940’ernes lyriske generation, der overbevisende udfordrede et dogme i svensk litteraturhistorie om, at denne periode generelt skrev pessimistisk og undergangs-

fokuseret poesi. Hendes kyndige genlæsning med større fokus på periodens kvindelige digtere fremviste andre mere positive og optimistiske tematikker, og afhandlingen argumenterede med held for, at litteraturhistorien bør revideres – også på dette punkt. Udover en række fintmærkende og indfølelse digtlæsninger udgjorde bogen et kvalificeret bidrag til den fortløbende litteraturhistoriografiske diskussion, og ikke mindst om kønnets betydning heri.

Denne bog skrevet til et internationalt publikum er mindre i omfang og ambition, men præget af de samme dyder: fokus, systematik, stædighed og krystalklar argumentation. Björklund skriver forbilledligt klart, og hendes argumentationer er altid lige til at følge. Dette er både denne lille afhandlings styrke og svaghed. Der er tale om en bundsolid tematisk gennemgang af den lesbiske figur gennem kronologiske nedslag i tre perioder i det tyvende århundrede med fokus på især fire forfatterskaber: trediverne ved Agnes von Krusenstjerna, halvferdserne gennem Annakarin Svedberg og årtusindskiftet ved især Louise Boije af Gennäs og Mian Lodalen.

Strengt taget er titlen lidt misvisende. Det er ikke hele den svenske litteratur, der behandles (August Strindbergs lesbiske monstre mangler fuldkommen), og heller ikke hele det tyvende århundrede er dækket. Derimod er der tale om fine og velvalgte sonderinger i enkeltforfatterskaber med klog kronologisk spredning.

Ellers får læseren fuld valuta for pengene. Bogen er en stringent, klar og konsekvent tematisk forfølgelse af den lesbiske figur over trekvart århundrede. Formidlingen til et internationalt publikum er forbilledlig, skønt visse pointer gentages og skæres for meget ud i pap.

Udgangspunktet er en feministisk og queer klassiker i svensk litteratur, Agnes von Krusenstjernas provokerende og skandaleombruste romancyklus *Fröknarna von Pahlen* (1930-5), som satte den svenske offentlighed på den anden ende. Björklund redegør for kærlighedens “politiske” scene i romanerne

med et engelsksproget begrebsapparat centre-ret omkring de tre M'er, der karakteriserer den lesbiske som litterær gestalt i det tyvende århundrede: Masculinity, Mothering, og Mirrors, tre standardtemaer, som hun forfølger helt frem til nutidige skildringer. Man kan næsten tale om en uhellig tematisk treenighed, der viser sig forbavsende sejlivet, næsten som et genfærd, der bliver ved med at hjem-søge litteraturen.

Maskuliniteten er et resultat af den tidlige sexologi fra forrige århundredeskifte og forestillingen om homoseksualitet som en slags tredje køn: en mandlig sjæl fanget i et kvindeligt legeme. Moder-forklaringen er et produkt af en lidt senere psykoanalytisk forklaringsmodel for lesbiskhed som forårsaget af en forstyrret mor-datter-forhold, som så senere søges kompenseret gennem en søgen efter erstatningsmødre. Endelig er spejlingsmotivet en forvrængning af Sigmund Freuds kausalitetsforklaringer, som blandt andet kobler homoseksualitet til narcissisme.

Disse tre motiver bliver (for) styrende i Björklunds konsekvente tematiske afsøgninger. Læsningen af von Krusenstjerna afdækker skarpsindigt, hvordan en eksPLICIT lesbisk figur problematiseres, mens andre typer kvindelig idealiseres, og trilogiens slutning med promovringen af et kollektiv bestående af udelukkende kvinder og børn fremstilles som næsten mere radikalt end halvferdserne feministiske bofællesskaber. Læsningen er overbevisende, men kunne have været mere interessant, hvis Björklund havde inddraget den langt mere dæmoniserede mandlige homoseksualitet, som også spiller en central rolle i plottet. Det konsekvente fokus på de tre lesbiske temaer risikerer at blive lidt af en spændetroje, der lukker for andre queer kompleksiteter og paradokser.

Hvor der findes adskillige fine behandlinger af von Krusenstjerna, er læsningen af Svedbergs 60'er(?) -romaner et pionerstudie, og nu giver Björklunds tilgang virkelig pote; den demonstrerer, at skønt der foregår afgørende politiske ændringer i homoseksualitetens status, så fremviser de litterære gestalt-

ninger af lesbiskhed en forbavsende kontinuitet. De tre m'er forbliver fikspunkter, selv i et pro-lesbisk forfatterskab som Svedbergs. Også i nutidige forfatterskaber som Boije af Genäs' og Lodalens finder Björklund spor af medicinsk patologisering og hundredårgamle klicheer, hvilket udfordrer billedet af Sverige som et i globalt perspektiv feministisk og homo-tolerant paradys. Hendes grundtese er, at den litterære konstruktion af lesbiskhed er mere kompleks, ja, netop essentielt tvetydig: "As a result, the stories of lesbianism told in twentieth-century literature both confirm and challenge sociopolitical discourses, and they contain negatively charged references to the medicalization of homosexuality as well as positive depictions of lesbianism" (174).

Dette overbeviser, men skematiseringerne har sin pris, især den entydige kobling mellem spejling som litterært tema og medicinsk patologisering. Spejlet er et ældgammelt kulturhistorisk tema, og skønt det kan kobles til klinisk narcissisme, har det også et væld af andre betydningspotentialer, også i de tekster, Björklund analyserer. Her er bogen paradoksalt nok for bundet til at ville bevise én type "tvetydighed" på bekostning af andre.

At Björklunds konstruktioner til tider skrider på kritik, forbehold, nuancering og dekonstruktion er faktisk et vidnesbyrd om vigtigheden af hendes analyser og af hendes forsknings pioner karakter. Det er modigt at fremskrive så konsekvente og stærke systematiseringer, og Björklunds bog har blivende værdi som kapitel i en større kortlægning af queer og homoseksuelle motiver i nordisk litteratur.

*Dag Heede, mag. art og ph.d
i litteraturvidenskab; l
ektor i dansk litteratur,
Syddansk Universitet*

LITTERATUR

- Björklund, Jenny: *Hoppets lyrik. Tre diktare och en ny bild av fyrriotalsmen*: Ella Hillbäck, Rut Hillarp, Ann Margret Dahlqvist-Ljungberg; Stockholm: Symposion; 2004

VIDENSKABEN HAR KØN

Bente Rosenbeck: Har videnskaben køn? Kvinder i forskning. Museum Tusulanums Forlag, 2014, 275 sider. 248,- kr.

Ligestilling på danske universiteter er langt fra at være virkelighed. Kun cirka 30 procent af de forskere, der er ansat på danske universiteter, er kvinder. I 2013 vedtog et flertal på Christiansborg et nyt støtteprogram, som skulle hjælpe med at få flere kvindelige topforskere på successporet. Under navnet YDUN (Younger Women Devoted to a University Career) blev kvindelige forskere opfordret til at søge forskningsmidler til nye projekter. 527 kvindelige forskere fulgte opfordringen, men kun 17 af dem fik tildelt bevillinger, det vil sige knap tre procent. Dermed ligger YDUN-programmet langt under de succesrater på mellem 10 og 15 procent, som forskningsrådene eller private fonde normaltvis arbejder med.

Hvis man har læst Bente Rosenbecks bog, *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning*, så er der dog ingen tvivl om, at det snarere er selve meritokrati-princippet i videnskaben og ikke mangel på forskningsmidler, som forhindrer ligestillingen. Ifølge Rosenbeck er det nemlig ikke nok, at man sætter særlige midler af for at kunne støtte kvindelige forskere. Tværtimod, hvis man gerne vil gøre noget ved den kønslige ulighed, der karakteriserer Danmarks forskningsmiljø, så bliver man nødt til at tænke videnskaberne, deres logikker og praksisser på ny.

I sin velfunderede kritik af Danmarks forskningspolitik og fascinerende gennemgang af dansk videnskabshistorie som en kønnet fortælling opfordrer Rosenbeck til intet andet end at gøre op med troen på videnskaberne objektivitets- og neutralitetspræmis. Videnskaben har et køn: 70 procent af alle forskere på danske universiteter er mænd og det på trods af en intensiv feministisk videnskabs- og samfundskritik siden 1960'erne.

Har videnskaben køn tager udgangspunkt i en undring over, hvor langt vi egentligt er

kommet med kønslig ligestilling i den danske forskningsverden: hvorfor er det så svært for kvinder at blive forskere og hvad kan kønsforskning bidrage med? Som en af den danske kønsforskning centrale stemmer har Bente Rosenbeck "været optaget af at forandre videnskaben, så der blev mere rum for kvindernes liv og erfaringer" (s. 9), som hun selv skriver i forordet. Denne interesse og motivation lyser igennem alle kapitler af *Har videnskaben køn*. Rosenbeck tilbyder en detaljeret refleksion over, hvordan kvinder kom ind i den danske forskningsverden, og hvilken indflydelse kvinder- og kønsforskning har haft på videnskaben som et moderne samfundsprojekt.

Ved hjælp af individuelle kvindehistorier skildrer hun, hvad det vil sige at være kvinde i den danske lærdoms-, forsknings- og universitetsverden: fra blandt andre Birgitte Thott, der udgav en oversættelse af Lucius Annaeus Senecas værker i 1658, til Nielsine Nielsen, Danmarks første universitetsuddannede kvinde fra 1885 og Ellen Andersen, som i 1973 blev Danmarks første kvindelige professor indenfor samfundsvidenskaberne. Over denne periode på 300 år blev kvindelige forskere mødt med diskrimination og forbehold, som baseredes på en naturalisering og biologisering af køn og kønsrelationer: "Den moderne kvindelighed blev opfattet som en biologisk begrundet essens: Den fødedygtige evne, reproduktiviteten, var konstituerende for kvindelighed. Brugte man hovedet, opnåede man ikke sand kvindelighed. Hjernen og ovarierne kunne ikke udvikle sig samtidig." (s. 84)

Bente Rosenbeck diskuterer dog samtidig også den feministiske videnskabskritik, der har rettet sig mod udelukkelsen af kvindelige forskere helt fra starten. Med inspiration fra feministiske videnskabshistorikere, som Londa Schiebinger og Evelyn Fox Keller, eller feministiske videnskabsfilosofier som Sandra Harding og Donna Haraway, opfordrer Rosenbeck til at gentænke videnskaben: Hvis vi gerne vil gøre noget ved den kønsbalance, der findes i videnskaberne i dag, så bliver vi nødt til at integrere spørgsmålet om, hvorvidt

køn spiller en rolle i videnskabelse og viden- skaben, som en central del af det akademiske arbejde fremfor bare at betragte det som en særinteresse, der kun vedrører kvinder. Gen- nem et fokus på køn i analysen af videnskaben og videnskabshistorie viser *Har videnskaben køn* på fortræffelig vis, at kønlig særbehand- ling ikke er noget ligestillingspolitikken har opfundet. Den kønsbalance, der findes i den danske forskningsverden i dag, er et resultat af en særbehandling af mænd, der reflekteres i videnskabelige værdier og idealer som merito- krati og objektivitet, videnskabelige identiteter som for eksempel forskeren som abstrakt tæn- kende væsen fremfor kropsligt og fænomeno- logisk forankret aktør, og ikke mindst i viden- skabelige praksisser som ansættelsesprocedu- rer og bevillingspolitik.

I de otte kapitler, som *Har videnskaben køn* byder på, er der stof til et bredt publi- kum. De fire første kapitler kunne for eksem- pel være interessant for den historisk informe- rede læser, der, uden megen baggrund i femi- nisme, interesserer sig for kvindernes bidrag til viden og videnskab fra den sene middelal- der til slutningen af det 20 århundrede. Vi- denskabs- og feministiske historikere ville dog også kunne få glæde af de første fire kapitler, eftersom Rosenbeck giver indblik i, hvordan politisering af videnskaben i forhold til køn kom til at udspille sig i Danmark. Kapitel fem og seks kunne glæde den feministiske læser. Her kommer Rosenbeck med et bud på ud- viklingshistorien af kønsforskning i Danmark og de videnskabsteoretiske positioner inden- for feminisme, som er mest relevante for den- ne udvikling, og udviklingen af den feministi- ske videnskabskritik, som den findes i dag. Kapitel syv er en imponerende gennemgang af ligestillingsprojekter og politik på danske universiteter i de sidste 40 år og er dermed ikke kun relevant for de læsere, feministiske eller ej, der interesserer sig for ligestilling, men også for alle dem, der arbejder i ansæt- telses- og bedømmelsesudvalg på danske uni- versiteter. I bogens sidste kapitel præsenterer Rosenbeck sin vision om en demokratisk vi- denskab, som tager udgangspunkt i diversitet

fremfor udelukkelse af den: “Det er nødven- digt med en større bredde og en udvidelse af, hvad der betragtes som legitime forsknings- områder og synsvinkler. Det handler både om en bedre kønsbalance, om bredere rekrutte- ring og om at få flere til at deltage i det vi- denskabelige projekt.” (s. 247)

For en begejstret men også kritisk læser som mig, der deler Bente Rosenbecks interes- se i, hvordan køn gøres i videnskaben, bliver der ikke desto mindre spørgsmål tilbage, som rækker ud over det, bogen forholder sig til: Hvordan ville en tolkning ud fra et vidensso- ciologisk perspektiv have set ud? Kunne en analytisk ramme, der tager udgangspunkt i, hvordan videnskabelighed forhandles, fremfor i Bourdieus og Foucaults optagethed af magt- relationer, have skabt en anden forståelse af, hvad der er på spil, når kvinder udelukkes fra forskningsverdenen? Hvilken rolle har beskæf- tigelsen med mænd og mandighed haft for kønsforskning og dens implicite ligestillings- projekt? Hvordan tænkes udelukkelsen af ho- moseksuelle mænd fra forskningsverden på grund af deres såkaldte beskidte og urene kroppe ind i argumentet om, at det er viden- skabens maskuline grundlag, der ligger til grund for kønsdiskrimineringen i forskning? Og hvilken rolle har videnskaben, som et ko- lonialt projekt, i analysen af kønsdiskriminati- on? Selvom *Har videnskaben køn* ikke tager stilling til disse spørgsmål, så inviterer bogen dog læseren til en diskussion om køn, ligestil- ling og videnskab, som den danske forsk- ningsverden har brug for.

*Sebastian Mohr, adjunkt, ph.d.,
mag.art., Institut for
Uddannelse og Pædagogik,
Aarhus Universitet*

BLODSLINJER: SLÄKTSKAP, EUROPEISKHET OCH REPRODUKTIVA TEKNOLOGIER I OCH BORTOM STATEN ISRAEL

Michal Rachel Nahman: Extractions: An Ethnography of Reproductive Tourism. Palgrave McMillan, 2013, 240 sidor \$90.

I sin bok *Extractions: An Ethnography of Reproductive Tourism* har sociologen Michal Nahman undersökt det som i folkmun kommit att bli känt som "reproduktiv turism" eller "fertilitetsturism" mellan Israel och Rumänien i samband med äggdonationsbehandling. Boken bygger på en rigorös etnografi på kliniker i Israel och Rumänien¹ och omfattar både fall där judiska israeliska kvinnor rest till Rumänien för behandling och fall där ägg från rumänska donatorer har fraktats till Israel för att hjälpa israeliska kvinnor att få barn.² Undersökningen utgör ett bidrag i en längre rad forskningsstudier som berör just överlappningarna och spänningarna mellan transnationella, nationella och lokala diskurser, praktiker och materialiseringar av assisterad befruktning (se Melhuus 2012; Knecht, Klotz & Beck 2012; Almeling 2012). Att studien gjorts i konflikthärden Israel gör den dock unik i sammanhanget.

EUROPEISKHET: BLODSLINJER OCH MARKNADER

En av flera parallella röda trådar som framträder som särskilt betydelsebärande är nämligen frågan om judiskhet och europeiskt släktskap, eller om vad som kan kallas för "blodslinjer". I den israeliska kontexten kan äggdonation förstås som en strategi för att producera nya medborgare och därmed säkra statens fortlevnad. Eftersom judiskhet ärvs på modernet väcker dock äggdonation också särskilda frågor kring hur man ska se på genetiskt, biologiskt och socialt moderskap. Att en lag som förbjuder äggdonation mellan kvinnor av olika religion trädde i kraft i Israel 2010 är talande för hur assisterad befruktning inte kan

särskiljas från både politik och religion (se även Nahman 2011). Trots att den här lagen trädde i kraft långt efter att Nahman utförde sitt fältarbete pågick den politiska diskussionen som sedermera ledde fram till den redan då. I relation till detta kan det tyckas motsäggelsefullt att så många judiska israeliska kvinnor accepterade ägg från rumänska donatorer, oavsett deras religion – trots att få av dem skulle acceptera ägg från palestinska donatorer. Det här, menar Nahman, beror på föreställningar om europeiskt släktskap och vithet, som gör det möjligt för fertilitetspatienterna att föreställa sig ett slags blodförväntskap mellan rumäner och judiska israeler.

För de rumänska donatorerna gör sig också "europeiskheten" som identitet och politisk-historisk förutsättning gällande, men på helt andra sätt. Att deras mindre privilegierade position på den geopolitiska skalan har stor betydelse för deras beslut att donera sina ägg går inte att förneka: det ekonomiska incitamentet är starkt. Nahman motsätter sig dock starkt hur vissa feministiska perspektiv har positionerat donatorerna som "offer", och menar istället att vi måste förstå de ekonomiska drivkrafterna att donera ägg som rationella, om än kontextbundna och kraftigt kringskurna, beslut. Förutom att donatorernas begränsade ekonomiska möjligheter har betydelse för detta val, "extraherar" Nahman också en alternativ tolkningsmöjlighet från deras berättelser. Nämligen den om äggdonation som del av ett postsocialistiskt frigörelseprojekt från en tidigare repressiv stat, där kvinnors reproduktiva valmöjligheter utsatts för omfattande begränsningar, bland annat i form av abortförbud. Friheten att sälja sina ägg på en marknad måste därmed, menar jag, förstås i relation till en större nationell och europeisk samhällsomvandling, liksom till en ännu mer övergripande globaliseringsprocess (varav det sistnämnda också diskuteras av Nahman).

FEMINISTISKA EXTRAKTIONER

Bokens titel – *Extractions* – uttrycker Nahmans försök att ge teoretisk form åt de över-

lappande och extremt komplexa processer som omger äggdonation i staten Israel. Ordet "extraktioner" hänvisar till såväl processen då kvinnliga könsceller (ägg) extraheras från donatorernas kroppar och till extraktion som ekonomisk vinst, ur donatorernas, patienternas och läkarnas perspektiv, som till extraktion som "ursprung", eller "blodslinje". Dessutom refererar termen till extraktion som en feministisk skrivandemetod, som inspirerad av Donna Haraways cyborg, "[...] extraherar och överlappar parallella narrativ om kroppar, ras och krig, för att se vad dessa narrativ säger om varandra och om världen mer generellt" (Nahman 2013: 11, min översättning). Nahmans komplexa "extraktioner" rör sig således kring för Israel specifika komplexa materialiseringar av transnationell kapitalism och privat konsumtion; reproduktivt självbestämmande, pronatalism och barnlängtan; medicinsk utveckling och krigsteknologi; ras, etnicitet, religion och släktskap; och upprättelser och överskridanden av såväl kroppsliga som nationella gränser. Dessa extraktioner utgör tillsammans bokens överlappande "röda trådar"; det går nämligen inte att tala om *en* röd tråd i relation till den här studien, utan snarare om ett antal sådana.

MONSTRET

Med hänvisning till skulpturen *Ha-Mifletset* som står upprättad i Jerusalem gör Nahman i sitt slutkapitel en poäng av att kalla sin bok för just ett *monster* (vilket är ordets betydelse):

Set against the backdrop of Jerusalem pine trees, *Ha-Mifletset* [...] is a condensed signifier of femininity and impurity in Israel. [...] *Ha-Mifletset* reminds me of the monstrous social situation in which this research was carried out, of the structured but somehow unruly nature of IVF across borders, in public as well as private medicine. Finally, it reminds me of the cobbling together of theoretical approaches to make a coherent narrative about egg donation (Nahman 2013: 189).

Trots att jag inte är personligen bekant med *Ha-Mifletset* kan jag se jämförelsens relevans. De empiriska exemplen och teoretiska diskussionerna är många och understundom inte helt pedagogiskt framskrivna. Allt som oftast blir vissa analyser tydliga för läsaren först i retroaktivt, i skenet av att ny empiri beskrivs i en senare del av boken. *Extractions* kan på så vis mycket riktigt, med alla dess hopsnurrade trådar, sägas vara lite av ett "monster". Men den är det därför att ämnet kräver det.

Jenny Gunnarsson Payne
Docent och lektor i etnologi
Institutionen för historia
och samtidsstudier
Södertörns högskola

NOTER

1. Nahman intervjuade under den här tiden bland annat 25 kvinnor och par som behandlats med donerade ägg, 22 äggdonatorer, och 5 israeliska fertilitetsläkare. Fältarbetet utfördes 2002.
2. Kommersiell äggdonation och handel med ägg har sedermera förbjudits i Rumänsk lag.

LITTERATUR

- Almeling, Rene (2011): *Sex Cells: The Medical Market for Eggs and Sperm*. Berkeley: University of California Press.
- Knecht, Michi & Klotz, Maren & Beck, Stefan (2012): *Reproductive Technologies as Global Form: Ethnographies of Knowledge, Practices and Transnational Encounters*. Campus Verlag, Frankfurt & New York.
- Melhuus, Marit (2012): *Problems of Conception: Issues of Law, Biotechnology, Individuals and Kinship*. Berghahn Books, New York & Oxford.
- Nahman, Michal R. (2011): Reverse Traffic: Intersecting Inequalities in Human Egg Donation, i: *Reproductive BioMedicine Online*, 2011, nr. 5: 626-633.

EN FEJRING SÅ FLOT

Hilde Danielsen, Eirinn Larsen, Ingeborg W. Owesen: Norsk likestillingshistorie 1814-2013. Fagbokforlaget, 2013, 408 sider. Pris:449 nkr.

Disse år står valgrets jubilæer i kø. Stimen er så tæt, fordi politiske kvinderettigheder for 100 år siden blev doseret i små testpakninger: Valgret før valgbarhed, Rige før fattige, Kommuner før parlamenter. Den fulde politiske medborgerskabspakke var *the big bang*. I Norge indtraf det 11. juni 1913, og i fjor blev Kvindestemmeretsjubilæet fejret med en perlerække af projekter og arrangementer landet over. Jeg nævner blot i flæng: Digitaliseringsprojekt på Nationalbiblioteket, tværfagligt fokusområde på Oslo Universitet, lokalhistoriske udstillinger på museer og biblioteker, plakater om ligestilling på hver en væg, videoer om kvindevalgretskampens heltinder på hver en skærm¹. Typisk for *likestillingslandet* stod regeringen bag det hele, også det officielle jubilæumsskrift *Norsk likestillingshistorie 1814-2013*.

Jubilæumsskriftet er en intrikat genre, tynget af traditioner for parts- og insiderhistorie, først sent forankret i academia. I Danmark skal man frem til 1990 og *Kvinder på tinge. Kvinder i landspolitik i 75 år* for at finde et forskerteam bag et festskrift for kvindevalgret. Læg dertil vanskelighederne med de lange linjers historie, som har gjort antologien til den foretrukne form. Således også *Kvinnorna i riksdagen*, da Finland som det første nordiske land kunne fejre 100-året for lige og almindelig valgret i 2006.

Anderledes i Norge. Her har en forfattertrio med antropologen Hilde Danielsen, historikeren Eirinn Larsen og filosofen Ingeborg W. Owesen med dødsforagt kastet sig over en tilsyneladende umulig opgave: At skrive 200 års norsk ligestillingshistorie i et bind på en årstid. Og løst den med bravour! Nøglen til succesen er udeladelse og udvælgelse. I nævnte rækkefølge tror jeg. Der er hældt mange gode gamle historier af brættet for at få plads til nye.

Det er gjort med to basale greb: Et collag-eagtigt layout og en grundfortælling om det egalitære Norge. Og det er gjort så flot, at resultatet er blevet en folkebog, en *coffee table book*, som skriver sig centralt ind i den almene og akademiske debat, ikke bare om kønshistorie og kvinderettigheder, men om ligestilling i vid forstand og om norsk identitet i det hele taget.

Layoutet er tosporet. Til brødteksten kommer et lige så omfangsrigt illustrationsmateriale i høj teknisk kvalitet: Fotos, tegninger, statistikker, bogomslag, plakater, udklip, breve mv. Alt sammen præsenteret med udførlige billedtekster nærmest i form af leksikalske opslag om personer og organisationer, fag og virksomheder, valg og love, aktioner i forbindelser med strejker og demonstrationer m.m. Det er næsten utroligt, hvor informationstæt, illustrationssporet er, og med alle disse små historier separat fortalt, frisættes forfatterne til at forfølge de lange linjer i hovedtekstsporet.

Grundfortællingen handler om nationsbygning i egalitetens tegn, udfoldet i otte kapitler under overskrifter som *Jå, vi elsker likestilling!* og *Likestillingslandet Norge*. Som angivet i titlen er de kronologiske rammer Eidsvoll-forfatningen 1814, da Norge i vadestedet mellem den danske helstat og en union med Sverige positionerede sig som demokratisk foregangsland, og Kvindestemmeretsjubilæet 2013, da det unge selvstændige Norges ligestillingsmodel er blevet en international eksportartikel. Men jagten på nationalkarakteren fører forfatterne tilbage til 1700-tallets rigsfællesskab med Danmark og Ludvig Holberg, der kaldes "Norges første feminist" (s. 53) i det idehistoriske optaktskapitel med nok en pointeret titel *Norge i Europa*.

Sjovt nok begynder dette kapitel med Europa i Norge nemlig med Mary Wollstonecrafts rekreative rejse til Sverige, Norge og Danmark i sommeren 1795 efter de voldsomme indtryk fra hendes to år lange ophold i Paris under Den Store Franske Revolution. I sin rejseskildring betegner hun Norge som "det frieste samfund, jeg nogensinde har set"

og det norske folk som “det mindst undertrykkede” i Europa – godt nok sammen med danskerne (s. 33). Disse spredte bemærkninger tjener som trædesten for bogens tese om, at Norge gik ind i 1800-tallet som et egalitært bondesamfund, lige langt fra de to modeller, Wollstonecraft havde førstehåndskendskab til: Det førrevolutionære franske stændersamfund, domineret af en magtfuldkommen adel og gejstlighed, og det klassesdelte industrisamfund, England var på vej mod.

I en 200 års historie må ligestilling selvsagt defineres kontekstligt. Karakteristisk for hele designet udfoldes spændvidden i ligestillingsbegrebet primært i billeder, idet bogen åbner med fire signaturbilleder i dobbelttopslag: Sundhedsplejerske træner mand i bleskift på dukke. Marinens Kvinnekorps på pistolskydningstræning i England under Anden Verdenskrig. Samekvinder besætter statsminister Gro Harlem Brundtlands kontor i protest mod kraftværk ved Altaelven i Finmarken. Lesbisk par i nationaldragter kysser på åben gade efter at være blevet registreret. Herfra taler teksten videre om et udvidet ligestillingsbegreb: Køn, etnicitet, seksualitet plus religion, alder og funktionsevne. Helt i overensstemmelse med gældende globaliseret ligestillingslovgivning. Og lige så karakteristisk spænder forfatterne buen endnu end tak. For ligestillingsbegrebet optræder også i norsk nationsbygnings øvrige kernespørgsmål som sprog- og unionspolitik: Ligestillingsvedtaget anno 1885 gav nynorsk samme status som bokmål. Året efter dukkede kravet op om, at unionen mellem Norge og Sverige skulle baseres på “full ligestilling” (s. 26).

I praksis er det dog signaturbilledernes køn, etnicitet og seksualitet, der behandles. Til gengæld trækkes der her overrumplende lange linjer. Fx fra Ludvig Holbergs *Niels Klims underjordiske rejse*, 1741 (på latin, 1789 på dansk) til Gerd Brantenbergs *Egalias døtre*, 1977, to utopiske romaner med omvendt kønsorden til fælles. Slægtskabet introduceres i kapitel 2 som led i argumentationen for Holbergs avantgardistiske feminisme. Tråden tages op i kapitel 7 om den anden femi-

nistiske bølge 1960-90, herunder samlebetegnelsen *Det lange 70-tallet*. Og hvem kunne i værkets knappe tekstøkonomi repræsentere de lange 70'ere bedre end homoaktivisten Brantenberg, der skrev ny kvindelitteratur i oplag på trekvart mio. eksemplarer, tilmed i “kønnsvasket” sprog som fuldbefaren social- og dekonstruktivist? (s. 297).

Tilsvarende lange tråde væves sammen af indvandrings-, kvinde- og seksualitetshistorie. I kapitel 3 *Næringsfrihed som ligestilling* føjes Fremmede til den fælles dansk-norske huskeremse om dem uden valgret: Fruentimmere, Folkehold, Fattige, Fjølser og Forbrydere. Pointen er, at liberalisering af erhvervslivet, ikke mindst handelen, fungerede som motor for integration af etniske minoritetsgrupper og kvinderettigheder. Den første jødiske handelsmand Abraham Vollmann kunne slå sig ned i Norge i 1850'erne samtidig med, at kvinders muligheder for selvforsøgelse blev udvidet gennem en stribe reformer, der ophævede kønsdiskriminerende bestemmelse i arve-, myndigheds-, uddannelses- og erhvervslovgivning. Fremme i de lange 70'ere trak kvindemobiliseringen, som vi har set, samekvinder med ind i kampen, og med indvandringsbølgen fra 1990'erne blev Norge i enhver forstand kulørt. Det sidste eksemplarisk illustreret med et opslag om den syrisk-fødte kristne konvertit Sara Mats Azmed Rasmussen, der med liv, sjæl – og egen krop – har kastet sig ind i kampen for muslimske kvinders, homoseksuelles, transpersoners rettigheder (s. 350).

Norsk ligestillingshistorie 1814-2013 lægger sig ind i de senere års historiografiske strømning, som løsner ligestilling fra kvindebevægelsens historie for at integrere den i politisk historie. Med andre ord en bevægelse fra bindestregs- til mainstreamhistorie. Det er der i Norge meget større muligheder for end i Danmark, fordi der er meget mere norsk end dansk kønsforskning at bygge på. Tag bare de overraskende valg og vinklinger, der udspringer af forfattertrioens egne forskningsfelter. Kapitel 3, hvor Eirinn Larsen behandler perioden 1850-80 på basis af pionerstudier i

kvinders erhvervshistorie, er allerede nævnt. Tilsvarende giver Hilde Danielsens feltanalyser af husmoderliv nerve og liv til kapitel 6 *Den kønnsdelte arbejdsdagen 1913-1960*. Og undertegnede havde heller ikke lige tænkt på den sammenhæng mellem lighedstegnet i matematik og lighedsbegrebet i politik, som Ingeborg W. Owsen finder frem fra 1600-tallet.

På bundlinjen står, at værkets overskud må tilskrives synergien mellem tværfaglig tilgang, uortodoks sammensætning af forfattertrioen og muligheden for at trække på en stor kønsforskningsfond. Det gælder ikke mindst i det afsluttende samtidshistoriske kapitel om perioden 1990-2013, som foruden en række interviews og institutionelle websites hviler på den stærke norske tradition for samfundsvidenskabelig kvindeforskning. Og som måske netop derfor er blevet bogens mest kritiske. Her sætter forfatterne postkolonialt spotlys på ligestilling med spørgsmål som "Ligestilling: god norgesreklame – naiv verdiimperialisme?" (s. 377). En lidt brat vending, kan man mene, efter at forfatterne over lange stræk har forfulgt deres tese om et grundlæggende potentiale for egalitet, gradvist udmøntet efter køn, klasse, etnicitet, seksualitet ud fra forskellige ideologiske og teoretiske bannere: Forskels- og lighedsfeminisme, liberalisme og socialisme, mangfoldighed og diversitet.

For en dansker er en komparativ læsning nærliggende. Det er slående, hvor parallelt ligestillingshistorie forløber i Norge, Danmark, Skandinavien og resten af den vestlige verden. Vel at mærke med interessante tidsmæssige forskydninger: Fx fik Norge sin første frie forfatning 34 år før Danmark, parlamentarisme 17 før, en kvindelig statsminister 30 år før, og 2003 kom en – i Danmark næppe nogensinde gennemførlig – 40 % kønskvotering i toppen af det private erhvervsliv. Omvendt fik vi en

kvindebevægelse 14 år før Norge, en kvindelig minister 21 år før, ligeløn i den offentlige sektor 40 år før, og Danmark var først ude med fri abort og registreret partnerskab.

Men komparationen står helt for egen regning. Som nævnt er der idehistoriske strejftog til Europa og USA, afslutningskapitlet runder global udviklingspolitik og fællesnordiske forhold nævnes indimellem. Men vi er milevidt fra den udbredte komparative trend, og det vældigt norske ved værket virker i en dansk kontekst ganske fremmedartet. For mens identitetsdannende nationalhistorie er lyslevende i Norge, blev *Den sidste Danmarkshistorie* skrevet i 1996, og mens et tjeik i *Norsk Ligestillingshistorier* stikordsregister boner ud med 3 på EU, 0 på Europarådet og FN, har dansk ligestillingspolitik længe været import fra Bruxelles, Strasbourg og New York. Derfor vil næste års danske kvindevalgrets jubilæum nok blive fejret med bøger, men ingen i stil med dette, det officielle Norges festskrift.

NOTER

1. Se mere på <http://stemmerettsjubileet.no/>.

LITTERATUR

- Dahlerup, Drude & Hvidt, Kristian (red.) (1990): *Kvinder på tinge. Kvinder i landspolitik i 75 år*. Rosinante, København
- Mørch, Søren (1996): *Den sidste Danmarkshistorie – 57 fortællinger af fædrelandets historie*. Gyldendal, København
- Sulkunen, Irma m.fl. (2008): *Kvinnorna i riksdagen*. Edita, Helsingfors

Jytte Larsen, historiker,
seniorkonsulent på KVINFO